

ΚΩΣΤΑΣ Β. ΚΡΙΜΠΑΣ

ΕΝΑ ΣΟΛΩΜΙΚΟ ΔΙΣΤΙΧΟ ΚΑΙ Η
«ΚΟΣΜΟΣΟΦΙΑ Η ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΟΝ»

Γνωρίζοντας τό ενδιαφέρον μου γιά τήν δεξίωση τῶν δαρβινικῶν θεωριῶν στήν Ἑλλάδα ὁ φίλος καθηγητής Στέλιος Ἀλεξίου μου ἐπεσήμανε ἕνα «σολωμικό» δίστιχο:

*τῆς μαίμοῦς ὁ τρίταβος πέστε ποιός εἶναι ποιός;
ὄλοι συμφώνως ἔσκουξαν κι' εἶπαν πώς εἶν' ὁ Ἴός.*

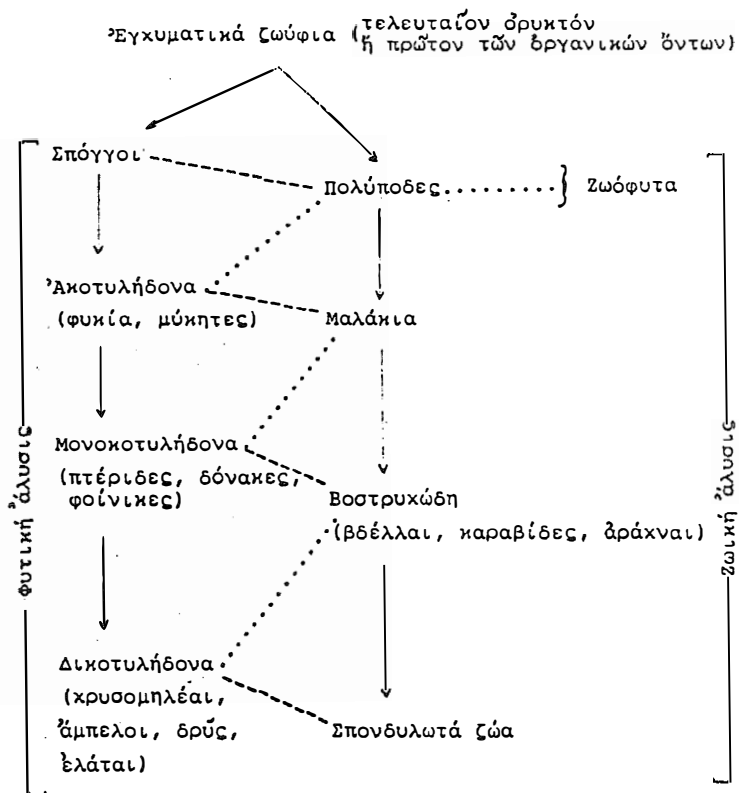
Ὅλα ἄρχισαν ἀπό αὐτό τό δίστιχο. Βρίσκεται στά «Ποιήματα» πού ἐξέδωσε ὁ Λίνος Πολίτης (Α' τόμος, 4η ἔκδοση, σελ. 302 καί βιβλιογραφία σελ. 372) καθῶς καί παραλλαγή του στά *Παναθήναια* (7 τοῦ 1903-1904, σελ. 367) μαζί μέ πληροφορίες τοῦ Δεδιάζη, φαίνεται ὅμως πώς σῶθηκε μόνο σέ ἀντίγραφο τοῦ Πολυλά. Κι' ὁ Πολυλάς δέν τό περιέλαβε στά «Εὐρισκόμενα» τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ κ. Ἀλεξίου θεωρεῖ ὅτι τό δίστιχο δέν εἶναι ἄσχετο μέ τίς δαρβινικές ιδέες, ἀποτελεῖ ὄντως μίαν ἔξυπνη, ὅπως τήν χαρακτηρίζει, ἀντιστροφή τους, ἀφοῦ ὁ πρόγονος, ὁ τρίταππος (ὁ τρίταβος) τῆς μαίμοῦς εἶναι ὁ Leopold Joss, ὁ ξένος καθηγητής τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας. Ἀλλά ὁ Σολωμός πέθανε στά 1857 κι' ὁ C. Darwin γιά πρώτη φορά, μαζί μέ τόν A. R. Wallace, ἀνακοίνωσε τίς θεωρίες του στήν Linnean Society τό 1858. Τό γνωστό ἔργο τοῦ C. Darwin, *Ἡ Καταγωγή τῶν Εἰδῶν*, πρωτοκυκλοφόρησε τόν Νοέμβριο τοῦ 1859 καί ἐξαντλήθηκε αὐθημερόν. Πρέπει νά ἔγινε γνωστό στό εὐρύτερο εὐρωπαϊκό κοινό ἀπό τήν δεύτερή του ἔκδοση τό 1860. Ἀκόμα καί ἀπό ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ὁ ἀπόηχος στήν Κέρκυρα ἀσφαλῶς ἔφτασε μετά τό θάνατο τοῦ Σολωμοῦ.

Δέν εἶναι δέδαια ἀδύνατο τό δίστιχο νά ἀνήκει ὄντως στό Σολωμό καί νά μὴν εἶναι μεταγενέστερο. Τέτοια σατυρικά δέν γράφονται γιά πεθαμένους. Χωρίς νά γνωρίζω τήν χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Γίως πιθανολογῶ πώς μπορεῖ νά μὴν εἶναι πολὺ κατοπινή. Ἐδρασε καί θρυσκόταν στήν ἀκμή του κατά τήν πρώτη δεκαετία τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας, ἔτσι τουλάχιστον μνημονεύουν ὁ Γεώργιος Τυπάλδος-Ἰακωβάτος (στήν *Ἱστορία τῆς Ἴονίας Ἀκαδημίας*, ἐκδ. ἐπιμέλεια Σ. Ἀσδραχᾶ, Ἐρμῆς 1982), ὁ Henderson (*Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία*, μετάφρ. Φ.Κ. Βώρου, Κέρκυρα 1980) καί οἱ Σαλβάνοι (Γεώργιος καί Βάσω Σαλβάνοι: *Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία κλπ.*, Ἀθήνα 1949, ἀνάτυπο ἀπό τήν *Ἑλληνική Δημιουργία*). Εἶναι ἀλήθεια πώς ὁ Π. Χιώτης στά 1887 (*Ἱστορικά Ἀπομνημονεύματα*, ἀνατύπωση Δ.Ν.Καραβία, Βιβλιοθήκη Ἱστορικῶν Μελετῶν ἀρ. 135, τόμος 6, σελ. 378) βιογραφώντας τον δέν δίνει χρονολόγηση θανάτου, οὔτε ὅμως καί γέννησης ἢ ὅποιαδήποτε ἄλλην. Τόν μνημονεύει ἄραγε ὡς ζῶντα;

Τοῦτα ὅμως μᾶς φέρνουν σέ ἄλλο ρῶτημα. Ἐάν ὄντως τό δίστιχο εἶναι τοῦ Σολω-

μοῦ καί ἔχει κάποια σχέση μέ ἐξελικτικές θεωρίες, τί εἶδους πληροφόρηση εἶχαν οἱ Κερκυραῖοι, καί γενικότερα οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, στίς πρώτες ἑξὶ δεκαετίες τοῦ περασμένου αἰώνα, πρὶν δηλαδή ἐκδοθεῖ ἡ *Καταγωγή τῶν Εἰδῶν* τοῦ C. Darwin, γιά τίς ἐξελικτικές ἀπόψεις. Εἶναι γνωστό πῶς στή Γαλλία, τουλάχιστον ἀπό τό 1800, στό εἰσιτήριο μάθημα τοῦ Λαμάρκ στό Μουσεῖο Φυσικῆς Ἱστορίας, καί ἀργότερα τό 1809 μέ τή δημοσίευση τῆς *Philosophie Zoologique* διατυπώνεται μέ σαφήνεια ἡ ἐξελικτική θεωρία τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Προδαρβινικοί ἐξελικτικοί συγγραφεῖς ὑπῆρξαν πολλοί, στήν Ἀγγλία κυρίως ὁ Robert Chambers (1844), ἀλλά καί αὐτός ὁ πάππος τοῦ Charles, ὁ Erasmus Darwin. Στή βιβλιοθήκη τοῦ Θεόφιλου Καίρη ὑπάρχει καί ἡ ἰταλική μετάφραση τῆς *Ζωονομίας* του (Μιλάνο 1803-1805). Στόν γερμανόφωνο κόσμο ὁ αὐστριακός βοτανικός Unger (1852), ὁ ἐλβετός βοτανικός Nägeli (1865), οἱ γερμανοί Carl Vogt (1851), J. V. Carus (1853), Gotta (1848) ἀκόμα κι' ὁ Schopenhauer ἐνώ στή Γαλλία τήν παράδοση τοῦ Λαμάρκ συνεχίζει ὁ Etienne Geofrey Saint-Hilaire (1772-1844) [παραλείπω ἐδῶ νά συμπεριλάβω ἀρκετούς συγγραφεῖς πού παλαιότερα ἐθεωροῦντο προδρομικές μορφές ἀλλά σήμερα ἀμφισβητεῖται σοβαρά αὐτή τους ἡ ιδιότητα, ἐννοῶ τούς γάλλους Maupertuis, Buffon, Diderot, Robinet, de Maillet, τούς γερμανούς Rodig, Herder, Goethe καί Kant]. Ὅπως καί νᾶχει τό πράγμα, εἶναι φανερό πῶς οἱ ιδέες αὐτές, ἰδίως τῆς *κλίμακας τῶν εἰδῶν* κυκλοφοροῦσαν σέ ὀρισμένους τουλάχιστον κύκλους. Ποιός ὅμως ἀπόχόξ τους ἔφθανε στήν Ἑλλάδα τῶν μέσων τοῦ περασμένου αἰώνα; Μᾶλλον κανένας σκεπτόμουν, βασισόμενος στά ὄσα γνῶριζα γιά τήν δεξίωση τοῦ δαρβινισμοῦ, πού τόσο ἀργά ἔγινε στή χώρα μας. Ὅντως οἱ πρώτες φωνές (κι' αὐτές ἀρνητικές, φωνές κατάκρισης) ἀκούστηκαν καθαρά μετά τό 1871, ὅταν δηλαδή ὁ C. Darwin δημοσίευσε τό δεύτερό του σημαντικό ἐξελικτικό βιβλίο, τήν *Καταγωγή τοῦ Ἀνθρώπου*. Δέν γνωρίζω νά ὑπάρχει ἑλληνική προδαρβινική μνεῖα τοῦ Lamarck. Κι' ὅταν κάπου μνημονεύεται ὁ Ἔρασμος Darwin δέν ἀναφέρεται τίποτα γιά τίς ἐξελικτικές του πεποιθήσεις καί ἀπόψεις.

Τέτοια ἰδεαζόμενα ὡσότου ἔπεσε τυχαία στά χέρια μου ἕνα ἀσυνήθιστο βιβλίο, ἡ *Κοσμοσοφία ἢ τό Καθολικόν Ἀλληλέγγυον*. Στό ξωφύλλό του δέν ἀναγράφεται τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα, μόνο πῶς τυπώθηκε ἔξω «Ἐν Βρυξέλλαις 1856». Τόν πρόλογό του, πού ἀρχίζει μέ τήν ἀποστορφή «Πανελλήνιον!», ὑπογράφουν δυο ἄγνωστοι στήν ἑλληνική γραμματολογία (ψευδώνυμοι;), οἱ Γ.Π.Ι. Πηλιορείτης καί Π.Κ. Φερτεκλής. Σέ ἀρκετές σελίδες του τό βιβλίο αὐτό ἀναφέρεται σέ θέματα ἐξέλιξης τῶν ὀργανικῶν ὄντων (σελ. 156 ὡς 187). Βέβαια αὐτό τό θέμα ἐντάσσεται μέσα στά πλαίσια ἐνός γενικότερου φιλοσοφικοῦ ἠθικοῦ συστήματος ὅπου ἡ ἐξέλιξη, ὑπό τήν εὐρεία τῆς ἐννοια, ἐξέλιξη τῆς ὕλης, τῆς μορφῆς, τῶν οὐρανίων σωμάτων κλπ., γίνονται ἀντικείμενα συζήτησης. Συζήτησης, τρόποσ τοῦ λέγειν, ἀφοῦ ὄλο τό βιβλίο ἔχει ὕφος ἀποκαλυπτικό, σάν νᾶταν βιβλίο θεσφάτων. Πρόκειται γιά ἕνα μείγμα φαντασιώσεων, κακοχωνευμένων ἐπιστημονικῶν δοξασιῶν τῆς ἐποχῆς του καί φιλοσοφικοῦ μυστικισμοῦ. Ἀπό τήν ἄλλη ὅμως μεριά χωρίς νά εἶναι ἕνα καθαρά ὕλιστικό βιβλίο, παραδέχεται ὄντως ὑπαρξῆ ὕλης καί πνεύματος, μέ σαφήνεια διαδηλώνει τήν πίστη του γιά τήν ἀνυπαρξία τοῦ Θεοῦ, καταγγέλλει τήν τρικέφαλο τυραννία τῶν Βασιλέων, τῶν Κεφαλαιούχων καί τοῦ Ἱερατείου, καταφέρεται κατά τοῦ παπισμοῦ, ἐνώ συχνά ἀποφαίνεται ὅτι «τό Καθολικόν Ἀλληλέγγυον ἔστιν ἡ τάξις τοῦ παντός».

Σχηματική παράσταση τῶν ἐξελικτικῶν πορειῶν (μέ δέλη). Μέ παύλες ἢ στιγμές ὑποδεικνύεται τό «ἀλληλέγγυον»

Ειδικότερα για τήν εξέλιξη τῶν ὀργανικῶν ὄντων ἢ ΚΟΣΜΟΣΟΦΙΑ, τήν ἐντάσσει στή γενικότερη ἐξελικτική διαδικασία καί θεωρεῖ ὅτι τά πρῶτα ζῶντα ὄντα προέρχονται ἀπό τά ὀρυκτά, πρόκειται γιά «τά λιθώδη... ὀργανικά σώματα [πού] ἦταν τά ΕΓΧΥΜΑΤΙΚΑ ΖΩΥΦΙΑ». Τά ἐγχυματικά ζῶντα ἀποτελοῦν τό τελευταῖον ὀρυκτόν ἢ τό πρῶτον ὀργανικόν ὄν. Ἐκ τῶν αὐτῶν δύο κλάδοι διαχωρίζονται, τῶν ζῶων καί τῶν φυτῶν. Στά φυτά ξεχωρίζουν οἱ σπόγγοι (sic), τά ἀκοτυλήδονα (φυκία, μύκητες), τά μονοκοτυλήδονα (πτέριδες, δόνακες, φοίνικες) καί τά δικοτυλήδονα (χρυσομηλέαι, ἄμπελοι, δρυῖες, ἐλάται), ἐνῶ στά ζῶα οἱ πολυπόδες, τά μαλάκια, τά βοστρυχώδη (βδέλλες, καραβίδες, ἀράχνη) καί τά σπονδυλωτά ζῶα. Κάθε φυτική ομάδα ἔχει τήν ἀντίστοιχὴ τῆς ζωϊκῆς, τῆς ὁποίας ὁμοῦς προπορεύεται κάπως, ἢ ζωϊκῆς, ὄντας τελειότερη τῆς ἀντίστοιχης φυτικῆς. Ἔτσι ὑπάρχει ἢ ἀντιστοιχία σπόγγων καί πολυπόδων (πού ἀπαρτίζουν τά ζωόφυτα), ἀκοτυληδόνων καί μαλακίων, μονοκοτυληδόνων καί βοστρυχωδῶν, δικοτυληδόνων καί σπονδυλωτῶν: «ὁ τῆς φυτικῆς ἀλύσεως πρῶτος κρίκος ἦν προγενέστερος τοῦ πρῶτου κρίκου τῆς ζωϊκῆς ἀλύσεως – καί ὁ μὲν πρῶτος κρίκος τῆς φυτικῆς ἀλύσεως ἐστὶν ἀναγκαῖος τῇ ὑπάρξει τοῦ πρῶτου κρίκου τῆς ζωϊκῆς ἀλύσεως. Ὁ δὲ πρῶτος κρίκος τῆς ζωϊκῆς ἀλύσεως ἀναγκαῖος τῇ ὑπάρξει τοῦ δευτέρου κρίκου τῆς φυτικῆς ἀλύσεως –» κ.ο.κ. καί καταλήγει «οὐ μόνον τοῖνον ἢ τῶν φυτῶν ἄλυσίς ἐστὶν ἀλληλέγγυος τῇ τῶν ζῶων ἀλύσει ἀλλὰ καί ἕκαστος κρίκος τῆς φυτικῆς ἀλύσεως ἐστὶν ἀλληλέγγυος ἑκάστῳ κρίκῳ τῆς ζωϊκῆς ἀλύσεως». Ἐδῶ ξαναδρίσκουμε τήν ἔννοια τοῦ ἀλληλέγγυου μέ τήν ὁποία ἀπέδωσαν σέ αὐτὴν τήν περίπτωσιν οἱ μεταφραστές τὸν ὄρο *solidarité* τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου.

Τά πρῶτα ὀργανικά ὄντα γεννήθηκαν σέ ὑδάτινο περιβάλλον (ἐγχυματικά, ζωόφυτα). Οἱ μύκητες καί τά μαλάκια ἀποτελοῦν τὸν ἐνδιάμεσο κρίκο μεταξὺ νεροῦ καί στεριᾶς. Αὐτὴ ἡ ταξινόμηση «ἢ ζωολογική καί βοτανική εἰς τάξεις συγκριτικὴ διαίρεσις ἔσται ἢ λογικωτέρα». Ἡ γένεσις τῶν διαφόρων κρίκων ἐπιτελεῖται στοὺς πόλους καί ἐπακολουθεῖ μετανάστευσις πρὸς τὸν ἰσημερινόν ὅταν οἱ πόλοι περιοδικά καταψύχονται. Ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πού ἐφάνη μετὰ τὸν τελευταῖον κατακλισημὸν καί κατάλοιπά του δέν ὑπάρχουν στά προηγουμένα γεωλογικά στρώματα πού σχηματίσθησαν ἀπὸ τίς περιοδικὰ ψύξεις-κρυσταλλώσεις τῆς γῆνης ἐπιφάνειας, προέρχεται ἀπὸ τὰ ζῶα: «ὁ πρωτότοκος τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ τελευταίου κατάγεται τῶν ζῶων». Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἦσαν μέλανες καί τριχωτοί. Πρόγονος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ πίθηξ (sic). Ὁ Πίθηξ, ὁ τρωγλοδύτης καί ὁ Αἰθίοψ τῆς Αὐστραλίας μαζί μέ ἀφρικανικοὺς κυρίως λαοὺς ἀποτελοῦν τήν Αἰθιοπική φυλή. Οἱ ἄλλες δύο φυλές εἶναι ἢ Μογγολική (Ἰνδοὶ τῆς Ἀμερικῆς, Μαλαοί, Ἰάπωνες, Τάρταροι, Σινοί, Ἰνδοί) καί ἢ Καυκασία (Ἀραβες, Ἀρμένιοι, Ἰουδαῖοι, Ἕλληνας, Ρωμαῖοι, Φράγκοι, Σλάβοι). Ὁ βόρειος Καυκάσιος δέν μοιάζει μέ τὸν τῆς Μεσημβρίας, καί ὁ Σλάβος διαφέρει τοῦ Ἀραβος. «Ὁ βόρειος τύπος εἶναι καθαρὸς, ἐνῶ ὁ μεσημβρινὸς περὶ τῶν γίνεσθαι τύπος μεταβάσεως, ἐν Ἀσίᾳ μὲν μεταξὺ τοῦ Καυκασίου καί τοῦ Μογγόλου, ἐν Ἀφρικῇ δὲ μεταξὺ τοῦ Καυκασίου καί τοῦ Αἰθίοπος». Ἐκαστος λοιπὸν τύπος πολλαπλασιάζεται ἐπ' ἄπειρον ὅσοι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπάρχουσι τύποι, τόσαι ἐν ἑκάστῳ τύπῳ ποικιλίαι».

Πρόκειται, ὅπως εὐκόλα μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθεῖ, γιά ἕνα συνονθύλευμα διαφορῶν δοξασιῶν (κλίμακας τῶν εἰδῶν, ἰδέα τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως, ὑφερπουσῶν ρατσιστικῶν ἀξιολογήσεων, κ.ἄ.) μέ ὀρισμένες ἐπιστημονικῆς ἢ φιλοσοφικῆς

δοξασίες τής εποχής οίκοδομημένες σ' ένα λίγο πολύ όμογενές σύστημα. Αύτη άλλωστε ή παρατήρηση ίσχύει για όλο τό περιεχόμενο τής ΚΟΣΜΟΣΟΦΙΑΣ.

Όπως διεξοδικά αναλύω σέ άλλο δημοσίευμα (Κ. Κριμπάς: 'Η Κοσμοσοφία ή ό Παγκόσμιος Σοσιαλισμός, *Τά Ιστορικά*, τχ. 7, Δεκέμβριος 1987, 47-56) τό έργο είναι πιστή μετάφραση μέ έλάχιστες προσθήκες (σέ ύποσημειώσεις) ή αλλαγές λίγων λέξεων τοῦ βιβλίου τοῦ γάλλου δημοσιογράφου Henri Lecouturier: *Cosmosophie ou le Socialisme Universel*, τό όποϊον εκδόθηκε στό Παρίσι τό έτος 1850. Δέν είναι έργον τοῦ Θεοφίλου Καΐρη, όπως ισχυρίζονται όρισμένοι νεοέλληνες συγγραφείς.

Είναι δύσκολο σήμερα νά συμπεράνουμε πόσο γνωστό κείμενο ύπήρξε ή *Κοσμοσοφία* στόν έλληνικό χώρο. Ύπήρξε όμως ένα προδαρβινικό εξέλικτικό κείμενο στά έλληνικά από τό 1856.